

DOSSIER PEDAGÒGIC

(extracte)



VEUS D'AIGUA – DOSSIER PEDAGÒGIC

índex

Introducció	3
Joan Amades i les “Històries i Llegendes de Barcelona”	4
Les 4 Fonts de la cantata:	
1. Font de Santa Maria	6
2. Font de la Casa de la Convalescència	8
3. Brollador de la Catedral	10
4. Font de Santa Eulàlia	13
Localització de les fonts i itinerari	17
Oficis relacionats amb l'aigua a la ciutat de Barcelona i altres curiositats	20
Bibliografia	23

Joan Amades i les “Històries i Llegendes de Barcelona”



Joan Amades i Gelats va néixer a Barcelona el 23 de juliol de 1890 i morí el 17 de gener de 1959. Etnòleg i folklorista. Des del 1915 fins a la seva mort despleguà una intensa activitat en l'estudi i el recull de material folklòric català.

Va venir al món, en el si d'una modesta família obrera barcelonina que, com moltes altres d'aquell moment, formaven part de l'al·luvió demogràfic que va rebre Barcelona des de la segona meitat de segle. Aquesta situació va afavorir que la seva ciutat natal fos una metròpoli diversa, agitada, amb modes molt variats de comportament. La precària posició familiar va esdevenir molt greu i els pares van decidir enviar el fill a Bot, poblet de la Terra Alta, amb els avis paterns. En Joan s'hi va estar un període d'uns quants anys. Quan va tornar a Barcelona, mercès a l'interès del pare, en Joan va ingressar a l'escola Victor Hugo. En aquells moments, els pares havien posat una draperia. Temps després, exerciria de drapaire. Va anar poc temps a l'escola, perquè als nou anys es va posar a treballar en el negoci familiar. El poc temps de formació a l'escola va condicionar que fos un autodidacte.

Es pot afirmar que la font primigènica on es va nodrir va ser, més que la cultura acadèmica, la cultura popular de les gentes del Raval barceloní. Malgrat les dures condicions de vida, la classe obrera barcelonina del principi de segle tenia una rica cultura. Joan Amades va participar de manera intensa en un determinat estil de viure i comprendre la vida, que anava des de la recatalanització de la societat fins a la rica literatura de "canya i cordill".



Eren els **fulls impresos** que es penjaven en fils matussers aguantats per unes canyes esberlades, igual com si es tractés de roba estesa, que fins abans de la Guerra Civil (1936-1939) es venien a peu de carrer. Era una escriptura propera a la gent modesta i que, gràcies al suport de les il·lustracions, els resultava visualment d'utilitat per a aprendre coses, memoritzar-les o senzillament jugar-hi i distreure's.

La manera de comprendre la vida es va completar amb el treball de jovenet: drapaire llibreter de vell. Va poder contactar i conèixer molta gent dels ambients populars de Barcelona. Aquest tret és important ja que, quan es va dedicar de forma plena a la recopilació folklòrica, va explotar els temes que havia viscut d'infant i d'adolescent.

Fou en els primers anys de la Gran Guerra quan va iniciar el camí per l'àmbit del Folklore. Al mateix temps que desenvolupava d'altres interessos, començà a publicar les primeres recopilacions a la revista *Excursions*. Ja feia uns anys que participava en les activitats de la Secció d'Excursions de l'Ateneu Enciclopèdic Popular (AEP) de Barcelona.

Coincidint amb un cicle d'audicions de cançons populars, la primera de les quals fou el desembre de 1918, organitzat per l'Esbart Folklòric de la Secció d'Excursions, va començar a publicar una sèrie de *Cançons populars catalanes*.

Quan va acabar la Gran Guerra, va dedicar-se plenament a la recopilació de la cultura tradicional catalana amb el fort estímul que li va proporcionar la mateixa societat catalana amb la ràpida transformació que vivia llavors; així mateix, és necessari assenyalar que J. Amades recollí alguns aspectes dels plantejaments del pensament ideològic del moment, el

Noucentisme¹. Cal recordar també, per bé que no volem dir que sigui determinant en ell, el fort corrent noucentista d'exaltació del treball manual i artesà enfront del ferotge industrialisme que cada vegada era més present a Catalunya, situació que propicià la ràpida transformació de les formes de vida tradicionals catalanes envers unes altres de caràcter més urbà i industrial.

Unes i altres situacions van fer que en aquests moments comencés a delimitar quina hauria de ser la seva tasca específica: recopilar facetes o formes culturals, en especial d'una fracció de la societat catalana -l'obra i camperola- ampliant-lo amb d'altres temes d'interès etnogràfic i històric.

L'any 1940 fou nomenat conservador del Museu d'Indústries i Arts Populars del Poble Espanyol (Montjuïc) i responsable de la Secció de Gravats Populars, a l'Arxiu Històric Municipal de Barcelona.

La UNESCO li encarregà de preparar el corpus bibliogràfic del folklore català, en especial sobre rondallística.

De la seva abundant bibliografia cal destacar: Les cent millors cançons populars (1949), Les diades populars catalanes (1932-49), Les cent millors rondalles populars (1953), Refranyer català comentat (1951) i les voluminoses obres, Costumari Català (1950-56) i Folklore de Catalunya, en tres volums: Rondallística, Cançoner i Costums i creences.

Fou també un destacat promotor de l'esperanto, essent uns dels fundadors de la secció d'esperanto de l'Ateneu Enciclopèdic Popular (1906) i de la Federació Catalana d'Esperantistes (1910), entitat que presidí a començaments dels anys 1920.

A Barcelona trobem una plaça, al carrer del Carme fent cantonada amb el carrer dels Àngels, que porta el seu nom.



"Històries i llegendes de Barcelona" Passejada pels carrers de Ciutat Vella

És un llibre, amb dos volums, que Edicions 62 va publicar l'any 1.984, 25 anys després de la mort de Joan Amades.

Joan Amades havia deixat, més que un llibre, 27 carpetes amb fitxes amb infinitat de llegendes populars, orígens de dites i petites històries. Després de la feina de Consol Mallofré per posar ordre a tota aquesta informació, Edicions 62 va publicar l'obra.

"Històries i llegendes de Barcelona" fa una descripció dels carrers de Ciutat Vella, referint-se a l'origen llegendari i tradicional dels seus noms i les seves històries, sense oblidar la part històrica, però des del punt de vista popular i folklòric.

¹ Noucentisme: moviment cultural, d'abast polifíctic, que s'inicia a Catalunya aproximadament el 1906 amb la creació de Solidaritat Catalana i acaba el 1923 amb el cop d'Estat de Miguel Primo de Rivera. És la resposta moderada als plantejaments que havia promogut el Modernisme.

LES FONTS DE LA CANTATA

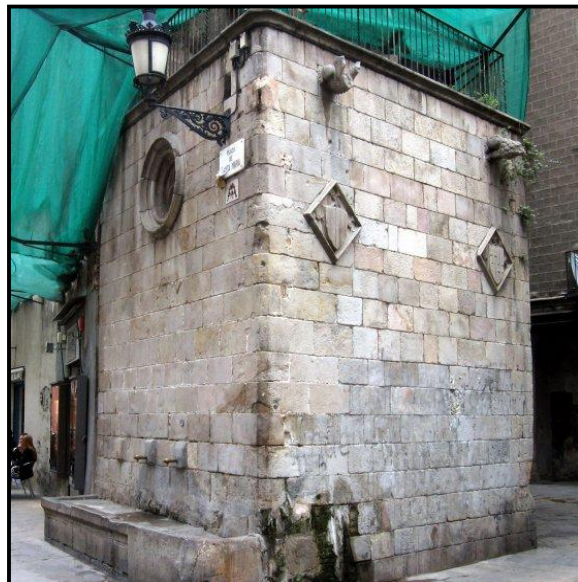
1. FONT DE SANTA MARIA

Situada davant l'església de Santa Maria del Mar, a la plaça que dóna nom a la Font, podria ser obra d'Arnau Bargués, un dels més reputats mestres barcelonins, de principis del segle XV.

Se la coneixia com la "font dels senyors" pel fet de ser utilitzada pels residents del carrer senyorial de Montcada.

El 1402 fou acordat que la font de la Llotja s'alimentés de l'aigua de la de Santa Maria. A mitjan segle XVI, quan va urbanitzar-se aquell lloc, va adobar-se la font i es va concedir a un ferrer que vivia a la casa adossada, perquè, sense malmetre la volta, se servís del terradet per fer-hi un jardí.

Es conserven en bon estat els murs originals, amb una rosassa sobre la pila, dues gàrgoles² zoomòrfiques, i els escuts reial i de la ciutat.



L'Església de Santa Maria del Mar

Tot i que trobem per primera vegada una referència de l'església de Santa Maria del Mar en un document de l'any 998, aquest temple és obra dels mestres Berenguer de Montagut i Ramon Despuig. La primera pedra va ser col·locada, l'any 1.329, com a coronament de la conquesta de Sardenya, que completava el domini català al Mediterrani, iniciat cent anys abans amb la conquesta de Mallorca, i que arribà a la total expansió amb l'entrada de Sicília i Grècia als dominis de la Casa de Barcelona.

Exteriorment, és l'única gran església gòtica catalana perfectament acabada. A les seves façanes trobem els caràcters del gòtic català, els quals es diferencien dels caràcters del gòtic europeu.

La part interior de l'església és d'una bellesa extraordinària i posseeix unes condicions acústiques que fan d'aquest edifici religiós un espai idoni per als concerts.



Troblem moltes històries i llegendes al voltant de l'Església de Santa Maria.

❖ S'expliquen tres versions populars sobre l'origen del temple:

Al segle XIII el mar arribava fins el Fossar de les Moreres. Allà va ser on Sant Jaume va desembarcar i va fundar una capelleta que anomenaven de Santa Maria de les Arenes, sobre la qual un segle més tard es construí l'Església.

També s'explica que l'Església, igual de la del Pi, no fou construïda ni per la mitra³ ni l'església, fou aixecada pels veïns. Els gremis que vivien allà a la vora es

² Gàrgola: Canal sortint per on vessa, a distància de la paret, l'aigua de pluja que cau sobre la coberta d'un edifici, sovint acabada en forma de figura grotesca o fantàstica.

³ Mitra: Dignitat d'arquebisbe o bisbe.

van comprometre a treballar de franc per tal de poder tirar la construcció endavant. Els **bastaixos**⁴ portaven cada dia una gran pedra de la muntanya de Montjuïc. Els picapedrers la treballaven i polien i els paletes la muntaven i col·locaven. Diuen que el temple costà tants dies de fer-lo com pedres constitueixen l'obra.

Una altra llegenda explica que una nit d'hivern molt fosca i espessa els veïns van veure una intensa resplendor blava i van fer cap a la mar, on uns pescadors mostraven una imatge de la Mare de Déu, que era la que irradiava la gran resplendor. Segons contaven, la mar l'havia escopit a la sorra i així que havia tocat a terra havia esclatat amb aquella gran claror que tot ho enlluernava. Van decidir de bastir allà mateix una capella per venerar la imatge, que va ésser titulada mare de Déu de les Arenes. Ben aviat la capelleta es va quedar petita i va caldre aixecar el temple que va prendre el nom de Santa Maria del Mar, on hi acudien amb preferència els navegants i gent de mar.

***"L'església del mar"** (La Catedral del Mar originalment en castellà) d'Ildelfonso Falcones és una novel·la històrica sobre la vida a Barcelona durant el segle XIV. La història té com a nexa d'unió la construcció de Santa Maria del Mar, al barri de la Ribera i la vida de les persones de l'època.

❖ Els captaires del fossar:

El fossar de Santa Maria estava tancat per una paret i formava un clos davant del temple. Per entrar a l'església s'havia de travessar el fossar, sempre ple de captaires que s'oferien resar una oració per l'anima d'algun dels difunts que hi eren soterrats a canvi d'una almoïna. Havia estat costum vestir-se de captaire i acudir a aquest temple a complir una penitència que consistia en fer de captaire un temps determinat i resar per tothom que ho demanés i repartir entre els altres captaires allò que es recollia com almoïna. Així mateix va demanar almoïna Santa Marina, donzella de gran bellesa que una dona d'un bordell va acusar de donar-se a tothom. Per tal de rentar la seva imatge, la noia va decidir viure set anys a la porta de Santa Maria d'on no es va moure per res, perquè tothom pogués veure sempre la seva humilitat, completament oposada a la calúmnia que li havien aixecat. Passats els set anys de penitència, per tal que mai pogués ser víctima d'una vilesa semblant, va vestir-se d'home, va fer de frare **mercedari**⁵ i fins a morir feu vida de comunitat, sense que ningú sabés que era una dona fins a l'hora de la seva mort.

❖ Rivalitat amb l'església del Pi:

Els parroquians del Pi deien que els dos campanars de Santa Maria del Mar eren **típics**⁶, de tan prim i que no podien sostenir campanes perquè s'enfonsarien. Diuen que quan els van aixecar, l'arquitecte dubtava de la seva solidesa i temia que poguessin caure; per això els va fer l'un recte, davant per davant del carrer de l'Espaseria i l'altre dret al carrer dels Abaixadors, perquè si queien anessin a para al mig d'aquests dos carrers i no toquessin cap casa. També diuen que els

(...)

⁴ Bastaix: El qui té per ofici transportar coses de pes a coll.

⁵ Mercedari: Relatiu o pertanyent a l'orde de la Mercè.

⁶ Típic: Que pateix de tisi (Tuberculosi pulmonar).

2. BROLLADOR DE LA CATEDRAL

La **Catedral de la Santa Creu i Santa Eulàlia** és la catedral gòtica de Barcelona, seu de l'arquebisbat de Barcelona

La catedral es va construir durant els segles XIII al XV al mateix lloc on hi havia hagut una catedral romànica, i encara abans una de paleocristiana. La façana d'estil neogòtic, no obstant això, és molt més moderna (segle XIX).

La catedral està dedicada a la Santa Creu i a Santa Eulàlia, patrona de Barcelona, una jove verge que, d'acord amb la tradició catòlica, va sofrir el martiri durant l'època romana.

La construcció del claustre de la Catedral data dels segles XIV i XV i hi van participar grans arquitectes com Andreu Escuder i escultors com els Claperós, pare i fill. Al claustre s'accedeix per les portes exteriors de la Pietat i de Santa Eulàlia a més de la de l'interior de la catedral situada en el creuer.

Antoni Claperós fou un escultor català del segle XV. De la seva vida no es tenen detalls, només de la seva llarga participació a les obres de la catedral de Barcelona, des de l'any 1414 fins a 1454, com a mestre d'obres. L'obra més important va ser el brollador amb la volta, en els llibres de l'obra de la catedral, es relata que va treballar al costat del seu fill a les imatges de la clau de volta del sortidor entre els anys 1448 i 1449. Aquesta representa a Sant Jordi lluitant contra el drac i està sostinguda per caps d'àngels.



La clau de volta del temple del brollador amb Sant Jordi i el drac, dels escultors Claperós.

No trobem cap referència concreta al llibre "Històries i llegendes de Barcelona" sobre aquest brollador. Sí que en parla Joan Amades de l'Ou com balla a "L'auca de les funcions barcelonines".

- ❖ **L'ou com balla** és una tradició del dia de Corpus, consistent a fer ballar un ou buit sobre el raig del brollador de la font del claustre, que es guarneix de flors, si bé és una tradició que actualment es realitza en d'altres fonts de la ciutat vella.

Hi ha constància que al segle XVI ja es feia a la font del claustre de la Catedral de Barcelona, on se n'encarregaven els escolans. L'ou, un cop buit i amb un punt de cera fosa que fa que tingui un contrapès,



(...)

LOCALITZACIÓ DE LES FONTS I ITINERARI

Les Fonts estan totes localitzades al Districte de Ciutat Vella. Trobem fonts a cada barri del Districte: La Font de Santa Eulàlia i la de la Casa de la Convalescència al barri del Raval; el brollador de la catedral al Barri Gòtic; i la Font de Santa Maria al barri de Sant Pere, Santa Caterina i La Ribera.

En aquest planell trobeu les 6 fonts senyalades amb un 

(...)

ITINERARI

Una proposta d'itinerari per conèixer les fonts seguint les "Històries i llegendes" de Joan Amades.

(...)

OFICIS RELACIONATS AMB L'AIGUA A LA CIUTAT DE BARCELONA I ALTRES CURIOSITATS

❖ Les bugaderes:

A la Barcelona dels segles XVIII i XIX hi havia dificultats per rentar la roba i fer la bugada a causa de la manca d'aigua i d'espais adequats per rentar i fer-hi bugada. La roba de les classes socials populars de Barcelona es rentava a safareigs públics o privats amb força dificultats. Els safareigs més antics estaven situats en horts amb pou o aprofitaven el Rec Comtal. Posteriorment, quan es van promulgar normatives de control higiènic, alguns safareigs es van proveir amb aigua de pous de Montcada. Després de l'enderrocament de la muralla de la Barcelona medieval i amb l'arribada de l'aigua corrent, a la construcció de les cases burgeses de l'Eixample es comença a introduir rentadors als terrats.

La burgesia i les classes mitjanes solien encarregar la feina de rentar la roba a dones de fora la ciutat, que feien de bugaderes. Bona part d'aquestes dones venien de la vall d'Horta. Anaven fins a Barcelona caminant i recollien els sacs de roba, que carregaven a l'esquena o pagaven un carro per què els portés fins a casa. Allà marcaven la roba per famílies i la separaven per colors. Durant tota la setmana rentaven i blanquejaven la roba als safareigs, l'estenien i la plegaven i tornaven a Barcelona a repartir la roba neta.

❖ Els pouataires (=pouater: Persona que fa pous o n'adoba. / Persona que buida els pous morts):



A primeries del segle XVI hi havia a la nostra ciutat cinc escurapous. Els pouataires explicaven mil graciositats de l'aigua de pou i de les seves virtuts medicinals. Hi havia remeis casolans que havien d'ésser preparats precisament aigua de set o nou pous. L'aigua de pou té una noblesa que no posseeixen les altres; si algú cau a un

(...)